

long time ago now, about last Friday», which produces comic effect. The main temporal patterns are: seasonal time, day time, both definite and indefinite time.

The main characters can also be attached to a certain space, or tend to have vague location borders. Winnie-the-Pooh himself is thought as an intruder, who easily appears in all sorts of space, represented in the work by A. Milne. Being characterized as «a bear of little brain», «he hasn't any brain», «pulp in his head», he resembles a classical and industrious Ivan-the-Fool, who with all that emerges unscathed manages to extricate himself from any challenging situation.

Thus, the specificity of the tale structure allows it to exist on the fringe of adult and child-like reality, taking over the borders of magic.

Key words: *comparative analysis, the models of time and space, native and alien space, magical nature of a fairy-tale, location, the elements of a game.*

УДК 821.161.2-31.09

В. М. Владимірова

Н. І. Кириленко

**ФОЛЬКЛОРНИЙ МОТИВ ГРІХА-СПОКУТИ
В СУЧАСНІЙ УКРАЇНСЬКІЙ ЖІНОЧІЙ ПРОЗІ
(НА МАТЕРІАЛІ РОМАНІВ МАРІЇ МАТІОС, ЛЮКО ДАШВАР,
ОЛЕНИ ПЕЧОРНОЇ, ВАЛЕНТИНИ МАСТЕРОВОЇ)**

У статті проаналізовано рецепцію фольклорного мотиву гріха-спокути в сучасній українській жіночій прозі на прикладі творів Марії Матіос, Люко Дашвар, Олени Печорної, Валентини Мастерової. Авторами доведено, що фольклорні мотиви є активним елементом розвитку сучасної української прози, для якої характерне не тільки новаторство, а й переосмислення літературної традиції.

Ключові слова: *фольклор, мотив, міфологічна свідомість, роман, психологізм, жіноча проза.*

Актуальність дослідження. Українська жіноча проза – явище на сьогодні багатопланове й багатовимірне настільки, що час від часу в сучасній літературознавчій науці з'являються судження про її феномен, намагання осмислити домінуючі закономірності, передбачити динаміку розвитку художньо-естетичних векторів. Для останніх десятиліть характерна поява художніх текстів, що свідчать про активний пошук авторами нових мотивів, образів, жанрових модифікацій. Заглиблюючись у творчий пошук, сучасні письменниці разом із тим активно залучають у свій художній арсенал елементи фольклору, який, за слушною думкою відомого сучасного дослідника Я. Голобородька, не тільки «відкриває, визволяє, випростовує файли народної пам'яті, а й відреставровує колористику та мисленневу зосередженість народної свідомості» [1, с. 67].

Аналіз актуальних досліджень і публікацій. Романи Марії Матіос, Люко Дашвар, постійно перебувають у колі скурпульозних досліджень сучасних літературознавців. Окремі грані проблематики творів, індивідуального стилю письменниць охарактеризовано у працях І. Андрусика, Є. Барана, Я. Голобородька, Н. Завадської, О. Ємець, Т. Тебешевської, М. Якубовського та інших, однак попри численну кількість

публікацій, присвячених прозовому доробку письменниць, системне дослідження рецепції фольклору в їхніх художніх текстах ще відсутнє. До того ж романістика таких талановитих авторів, як Валентина Мастерова, Олена Печорна ще перебуває, на наш погляд, на стадії початкових літературознавчих досліджень, хоча ці автори набувають сьогодні все більшої читацької прихильності.

Мета статті – розглянути особливості авторської інтерпретації фольклорних мотивів у сучасній жіночій прозі, охарактеризувати їхню роль у формуванні онтологічної концепції твору та еволюції художнього образотворення.

Реалізація мети передбачає виконання таких завдань:

- з'ясувати художню рецепцію фольклорного мотиву в сучасній українській жіночій прозі;
- простежити морально-етичний контекст соціуму, в якому формується характер головних героїнь романів;
- звернути увагу на домінуючі засоби характеротворення персонажів у творах.

Виклад основного матеріалу. Ще М. Гайдеггер переконливо довів, що феномен мистецтва невід'ємно пов'язаний із феноменом національної ідентичності, духовним буттям. У позаминулому столітті українські поети-романтики, підтримуючи сентенції Й. Гердера про «дух народу», закорінені у фольклорних текстах, активно займались фольклористичною діяльністю та взорувались у власній художній практиці на різні жанри усної народної творчості та парадигму образотворення.

Фольклорні тексти органічно фокусують естетично-духовні запити народу, його світоглядну систему уявлень про навколишній світ і, постійно взаємодіючи з авторськими художніми творами, впливають на них, а водночас і самі зазнають закономірних трансформацій. Варто зауважити, що авторська рецепція фольклорних мотивів, образів у кожного з талановитих прозаїків сьогодення є унікальною, по-особливому впливає на загальну концепцію характеротворення та виокреслення системи морально-етичних домінант. Активну взаємодію фольклору з художнім текстом можна спостерігати сьогодні на прикладі сучасної жіночої прози, зокрема у творчості Марії Матіос, Люко Дашвар, Олени Печорної, Валентини Мастерової.

У прозі Марії Матіос знаходимо постійні альянси на міфологічні сюжети, фольклорні мотиви, образи, світоглядну систему уявлень головних героїв про світ, хоча в їхньому житті часто простежуються трагічні наслідки порушення споконвічних морально-етичних табу. Щодо цього Д. Дроздовський слушно констатує, що персонажі романів і повістей Марії Матіос дуже часто «чинять непослух, не дотримуючись законів міфологічно-казкового світу, і тоді виникає небезпека» [3, с. 286]. Дослідниця Н. Завадська виділяє казкову схему, що органічно вмонтована в тканину таких художніх творів письменниці, як «Апокаліпсис», «Юр'яна і Довгопол», «Солодка Даруся», «Мама Маріца – дружина Христофора Колумба» та ін. Марія Матіос художньо досліджує різні каталізатори порушення морально-етичних заборон, однак у всіх випадках персонажі приречені на трагічні перипетії в особистому житті, а часом і смерть, яка є наслідком нехтування споконвічних норм родинного життя. Через страждання й каяття персонажі прози Марії Матіос не завжди досягають людського прощення, це частіше стає актом душевного очищення, визволення від глибоких внутрішніх сум'ять.

За народними уявленнями гріх батьків часто спокутують діти. Так, у романі «Солодка Даруся» гріхи Михайла та Мотронки спокутує Даруся, яка ще в ранньому дитинстві зазнала непоправної психічної травми. Родинна трагічна подія позбавила дівчину дару мови, однак і її психологічний стан дає змогу сприймати навколишній світ глибше й багатогранніше за інших, часто на рівні сакральних істин. Як відомо,

«юродиві» споконвіку вважалися володарями потаємних знань, містичного зв'язку з потойбіччям, що віддаляло їх від соціуму, вело до дискретності існування. На образи юродивих часто натрапляємо в романтичній поезії 20–30-х років XIX століття. Вітчизняні поети-романтики зображують таких персонажів носіями споконвічних сакральних істин, таємничими медіумами між світом небесним і земним. У душі народних уявлень Марія Матіос у багатьох текстах, де присутні фольклорні мотиви, поляризує *добро* і *зло*, у цій дилемі відтворює глибинну трагедію в житті своїх персонажів. Як і в «Солодкій Дарусі», так і в романі «Майже ніколи не навпаки» так звана «громадська думка» та породжені нею численні стереотипи регулюють модель поведінки багатьох персонажів, роблять Теофілу й Петруню нещасливими.

До художнього осмислення різних сфер буття жінки звертається й Люко Дашвар, піднімає на екзистенційно-філософському рівні тему родинних цінностей, материнства, сексуальної свободи та її наслідків, жіночої самотності тощо. У публіцистично-реалістичній манері Люко Дашвар часто присутній іронічно-гротескний струмінь сприйняття української дійсності, намагання авторки психологічно обґрунтувати поведінку героїв, розкрити динаміку їхніх почуттів. Підґрунтям глибоких художніх узагальнень в її текстах є, на наш погляд, насамперед українська історично-культурна матриця. Крім цього, письменниця талановито включає різноманітні фольклорні схеми в художню тканину творів, використовує елементи української обрядовості, що, безперечно, сприяє розвитку не тільки читацького інтересу, а й переконливості характеротворення.

У романі «Молоко з кров'ю» складні модифікації минулого та сьогодення вибудовані вже в самій номінації персонажів, апелюванні до народних вірувань, обрядів села Рокитне. Монологи та діалоги героїв твору рясніють прислів'ями та приказками, бо вони твердо вірять у прадавні повір'я, магічну силу слів-заклинань. Усе це активізує у свідомості автора й читача архетипи, в основі яких наявні спільні етнокультурні коди. У романі присутній популярний у фольклорних творах мотив виходу героїв за межі морально-етичного табу та покарання за це не тільки долею, а й зневагою мешканців Ракитного.

Мотив *гріха-спокути* знайшов своєрідну художню рецепцію в романі Олени Печорної «Грішниця», у якому назва є символом безневинного страждання жінки, яка ще з раннього дитинства була позбавлена родинного затишку, сімейних цінностей. Батьківська оселя як духовно-буттєвий простір не тільки позбавлений сакральності, а й усвідомлюється з часом героїнею як початок її духовного спустошення, що в подальшому значною мірою вплине на вибір специфічного засобу заробітку коштів для врятування хворого сина. Лариса ставить питання і знаходить для себе ствердну відповідь: «*Може, якби не дитинство, усе склалося б зовсім по-іншому? Не «може» – так і було б, до речі, не тільки зі мною*» [7, с. 264].

Героїня роману переживає глибоку душевну кризу через життєві потрясіння, невиліковну хворобу, що призводить її до психічного виснаження, тривоги, внутрішньої герметичності. Ці симптоми складають стиль її життя, у якому «світ вже давно чорного кольору» [7, с. 11]. Від нав'язливого стану страху, неспокою й небажання жити Лариса рятується втечею в глухе село Чорнобильської зони до незнайомої сільської цілительки.

Подальшу інтерпретацію подій можна окреслити в межах бінарної опозиції *минуле як пригадування / теперішнє як фізичне буття*, що поступово відроджує буття духовно-емоційне. У межах буття-перебування в хатині старої цілительки здійснюється рефлексія подій минулого, суб'єктивний ракурс бачення якого носить завжди драматичний характер, змушує заново страждати й через муки совісті включатися

в процес внутрішнього очищення. Минуле конструюється в теперішньому у формі щоденних записів, які за порадою Марії Степанівни робить жінка, і з них викристалізовується гірка іронія долі головної героїні: *«Спогади вирували, як гірська ріка навесні, без якогось порядку, послідовності, такий собі страшенький калейдоскоп, який навряд чи можна одягнути в слова»* [7, с. 19]. «Одягнення» минулого в слово веде до самоочищення, а рефлексії героїні навколо нищої поведінки батьків-алкоголіків, її скаліченого дитинства спонукають до роздумів про невідворотність власної неволі й спокутування гріхів батьків.

Щоденних записи про минуле (раннє дитинство, шкільні роки, рання вагітність від звалтування, хвороба дитини), стимулюють велике психоемоційне напруження-згадування, докори сумління, що сприяє вивільненню від негативного минулого досвіду, появу бажання кардинальних життєвих змін.

Мотив спокути безневинних гріхів розвивається упродовж усього сюжету й своєрідно візуалізується під час численних описів поневірянь героїні. Страждання душі приносять спогади про її перебування в інтернаті, про той маленький закуток на горіші, куди вона свідомо тікала, щоб мати хоч маленьку частинку власного простору, побути на самоті. Це було її своєрідним і єдино можливим уникненням тієї просторової та особистісної «ідентичності», що панувала в інтернаті. Споглядання світу, вихід із власного простору відбувалися в дівчини-підлітка через маленьке віконце, і це споглядання посилювало почуття чужого для неї, незрозумілого й жорстокого світу.

У подальшому житті героїні урбаністичний простір уносить значні корективи в її поведінку, стимулює динамічність доленосних подій. Хоча урбаністичний пейзаж щоразу поглиблює почуття незахищеності Лариси. *«Столиця вдарила кипучою енергією одразу, як тільки я зробила перший крок у цей гігантський мурашник. Безперервний рух, вічний двигун, сили якого поповнювались щохвилино безкінечними потоками людей та машин, що були всюди й навіть залазили всередину тебе...»* [7, с. 57].

Не дивлячись на постійні приниження, які продукують в її душі глибокі страждання, героїня не зневірилась у людях, помста не стала сенсом її життя. У романі повсякчас артикулюється тема любові, як пише в передмові до роману Міла Іванцова, «ще однією героїнею роману, що проходить від першої сторінки до останньої, є любов. Глибока загальнолюдська любов, за яку чіпляється людина над прірвою, бо саме любов тримає на цьому світі попри все. І як найвище її виявлення – материнська любов» [4, с. 6]. Через образи головної героїні, бабусі-цілительки розкривається мотив материнської любові, любові-самопожертви, на імпліцитному рівні прочитується, що крок Лариси в життєву безодню був вимушеним засобом урятувати життя маленького сина. Опозиція беззахисна жінка – жорстокий світ є однією з головних у розгортанні сюжету твору.

Героїня роману Валентини Мастерової «Суча дочка» не зазнала справжнього жіночого щастя й упродовж усього твору відчайдушно змушена відстоювати щастя материнське. Глибинний інстинкт материнства, чуйне серце спонукають її усиновити немовля найближчої подруги, і відтоді розпочинається шлях життєвих випробувань Олени. Усиновлення чужої дитини стало початком важких душевних мук, несприйняття її вчинку найріднішими людьми, причиною дискретного існування в соціумі. Фольклорний мотив страждання матері-одиначки автор виводить у контекст існування радянського тоталітарного суспільства, зображує наявність у ньому подвійної моралі, оприявнює чимало нових смислових акцентів жіночої долі.

Людське середовище, в якому існує зневажливе ставлення до жінки з позашлюбною дитиною, постає таким, що привносить різноманітні душевні травматичні ситуації. Набутий у них психотравматичний досвід породжує сумніви,

екзистенційну опозицію «Я» зі світом, внутрішній герметизм: *«Жила усамітненим від села життям і часом не могла осягнути, що відбувається з нею. Дивилася, ніби збоку, на себе й на людей і намагалася зрозуміти, чи правильно вчинила. І кожного разу життя підказувало протилежні відповіді. Годувала дитину, купала, прала пелюшки, Але все тільки тому, що так треба робити. А коли по кілька ночей маля не давало заснути, докоряла собі, що забрала, і ненавиділа Любу... Спочатку жевріла надія, що та одумається, повернеться й тоді для неї закінчиться ця добровільно взята на себе ганьба»* [5, с. 32]. Крім цього, посилює почуття провини перед батьками, бо бачить, як мати *«боляче переживає ганьбу, що ввійшла в їхній дім разом із дитиною»*, бо *«їй і самій боляче, але не від сорому перед людьми, а від образи, що мусить вона і її рідні переносити той сором»* [5, с. 29].

Шлюб із Володимиром Мельниченком став переломною подією в житті Олени появою надії на повноцінну родину та щасливе материнство. На момент знайомства з міським кореспондентом Олена невсипущою працею заслужила повагу в односельців, притишила рану в серці, її інтровертне душевне життя цього періоду експліковано в характеристиці *«польова царівна»*. Стан закоханості (*«вона мріяла про таку любов»*) [5, с. 82]) став альтернативою її сірим будням із невимовними випробуваннями, стражданням, спокутою за вчинок найближчої подруги, і письменниця тонко нюансує любовні переживання героїні, робить на радість читачів щасливим фінал життєвої історії своєї героїні.

Висновок. Як бачимо, фольклорні елементи у творах письменниць пропущені крізь призму світовідчуття героїв, фіксують національно-культурні цінності, органічно поєднані з сучасними реаліями, а тому викликають не тільки читацький інтерес, а й сприяють відродженню національної самобутності, орієнтації читачів на споконвічні морально-етичні домінанти.

Активне використання фольклору відбувається не тільки на орнаментальному рівні, а й етнокультурно-ментальному, що актуалізує текст для читачів різної вікової категорії.

Письменниці сьогодення зображують складний світ героїні, жінки-матері, подають різноаспектні варіанти перебування героїнь у складних екзистенційних ситуаціях, перманентні зміни себевідчуття, переборення стану самотності, збереження високого духовного начала.

Сучасна українська жіноча проза культивує світ морально-етичних цінностей, важливих для сьогодення, а окреслена в ній життєва мудрість спонукає читачів до глибоких роздумів про важливі проблеми людського існування. Такі провідні людські інстинкти, як інстинкт життя, материнства успішно протидіють деструктивним імпульсам і на сторінках роману синтезуються в цікаво виписаних характерах головних героїні.

Перспектива подальших літературознавчих досліджень полягає в обстеженні інших ракурсів художнього світу жіночої прози, зокрема таких, як проблематика, жанрова специфіка, домінантні елементи характеротворення. Усе це, на наше переконання, доповнить поняття такого феномену, як жіноча проза.

Список використаної літератури

1. Голобородько Я. Буковинська орнаментика М. Матіос / Я. Голобородько // Вісник Національної академії наук України. – 2008. – № 3. – С. 66–73 ; Holoborodko Ya. Bukovynska ornamentiika M. Matios / Ya. Holoborodko // Visnyk Natsionalnoi akademii nauk Ukrainy. – 2008. – № 3. – S. 66–73.

2. Дашвар Л. Молоко з кров'ю / Л. Дашвар. – Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2011. – 267 с. ; Dashvar L. Moloko z kroviu / L. Dashvar. – Kharkiv : Knyzhkovyi klub «Klub Simeinoho Dozvilia», 2011. – 267 s.

3. Дроздовський Д. Мольфарка української прози, або Чому Шеллінг мав рацію [Електроний ресурс] / Д. Дроздовський // АртВертеп. – Режим доступу : <http://artvertep.com/print?cont=7840> ; Drozdovskiy D. Molfarka ukrainskoї prozy, abo Chomu Shellinh mav ratsiiu [Elektroniі resurs] / D. Drozdovskiy // ArtVertep. – Rezhym dostupu : <http://artvertep.com/print?cont=7840>

4. Іванцова М. Передмова / М. Іванцова // Печорна О. Грішниця / О. Печорна ; передм. М. Іванцової. – Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2011. – С. 5–6 ; Ivantsova M. Peredmova / M. Ivantsova // Pechorna O. Hrishnytsia / O. Pechorna ; peredm. M. Ivantsovoi. – Kharkiv : Knyzhkovyi klub «Klub Simeinoho Dozvillia», 2011. – S. 5–6.

5. Мастерова В. Суча дочка : роман / В. Мастерова ; передм. О. Сизоненка. – Харків : Книжковий Клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2016. – 240 с. ; Mastierova V. Sucha dochka : roman / V. Mastierova ; peredm. O. Syzonenka. – Kharkiv : Knyzhkovyi Klub «Klub Simeinoho Dozvillia», 2016. – 240 s.

6. Матіос М. Солодка Даруся / М. Матіос. – Львів : Піраміда, 2004. – 176 с. ; Matios M. Solodka Darusia / M. Matios. – Lviv : Piramida, 2004. – 176 s.

7. Печорна О. Грішниця / О. Печорна ; передм. М. Іванцової. – Харків : Книжковий клуб «Клуб Сімейного Дозвілля», 2011. – 61 с. ; Pechorna O. Hrishnytsia / O. Pechorna ; peredm. M. Ivantsovoi. – Kharkiv : Knyzhkovyi klub «Klub Simeinoho Dozvillia», 2011. – 61 s.

Стаття надійшла до редакції 30.10.2018.

V. Vladimirova

N. Kirilenko

**THE FOLKLORE MOTIF OF «SIN / REDEMPTION»
IN CONTEMPORARY UKRAINIAN WOMEN'S PROSE
(BASED ON THE NOVELS OF MARIA MATIOS, LYUKO DASHVAR,
OLENA PECHORNA, VALENTYNA MASTEROVA)**

The article analyzes the reception of the folklore motif of «sin/redemption» in contemporary Ukrainian women's prose, using the example of the novels of Maria Matios, Lyuko Dashvar, Olena Pechorna, Valentyna Masterova. The authors prove that the folklore motifs are considered to be an active element in the development of contemporary Ukrainian prose, which is characterized not only by innovation but also by rethinking of the literary tradition.

M. Heidegger, at the time, convincingly proved that the phenomenon of art is inherently linked to the phenomenon of national identity, spiritual existence. Folklore texts seamlessly focus on the aesthetic and spiritual demands of the people, their ideological system of the representations of the outside world and, constantly interacting with literary works, affect them and, at the same time, undergo logical transformations themselves.

The folklore elements, present in the novels of the female writers, are viewed through the prism of the characters' perception of the world, and touch upon the national and cultural values, impeccably combined with present-day realities. Therefore they generate not only readers' interest, but also contribute to the revival of national identity, the orientation of readers to the original moral and ethical dominants.

The active use of folklore takes place not only at the ornamental, but also at the ethno-cultural and mental levels, actualizing the text for readers of different age groups.

The contemporary writers depict the complex world of the female characters and present various options of their staying in complicated existential situations, permanent changes in their feelings, overcoming of loneliness, preserving the spiritual foundations.

The contemporary women's female prose cultivates the world of moral and ethical values, that is important nowadays, and the outlined in the novels life wisdom encourages readers to think deeply about significant problems of human existence. Such leading human instincts as the instinct of life and motherhood successfully counteract destructive impulses and get synthesized in the interestingly described personal traits of the female characters in the novels.

The prospect of the further literary research is to examine other perspectives of the world of women's prose, in particular, problematics, genre specificity, dominant elements of characterization. In our opinion, it will supplement the notion of such a phenomenon as women's prose.

Key words: *folklore, motif, mythological consciousness, novel, psychologism, women's prose.*

УДК 821.112.2-144.09:812.2'25

Л. О. Гулевич

БАЛАДА Й.-В. ГЕТЕ «MIGNON» В УКРАЇНСЬКОМУ РЕЦЕПТИВНОМУ ПОЛІ

У статті досліджується поетика і жанрово-тематичні особливості українських перекладів, переспівів та переробок балади Й.-В. Гете «Mignon» («Kennst du das Land?...» – «Чи знаєш край?...») від часу появи першого її перекладу Б. Дідицьким у 1855 році до перекладів та наслідувань цього твору у ХХ столітті.

Ключові слова: *Й.-В. Гете, балада «Mignon», українські варіанти її перекладів, переспівів та переробок.*

Постановка проблеми. В Україні творчістю Гете почали цікавитись ще за його життя. Перші переклади творів німецького поета на українську мову з'явилися у 30-х роках ХІХ століття: у 1822 р. полтавський поміщик П. Білецький-Носенко наслідував його пісню «Nähe des Gelibten», а в 1827 р. харківський письменник П. Гулак-Артемівський опублікував переспів Гетевої балади «Der Fischer». З того часу аж до наших днів українські перекладачі з більшими чи меншими перервами звертались до поезії цього геніального письменника.

Серед численних перекладів поетичної спадщини Й.-В. Гете на українську мову особливу увагу привертає балада-пісня «Mignon» («Чи знаєш край...?»). Про її популярність свідчить велика кількість перекладів, переспівів і наслідувань. Поетів приваблював близький і зрозумілий кожному основний романтичний лейтмотив цього твору – щемлива туга за рідною батьківщиною. **Метою статті** є дослідити, як українські поети інтерпретували цей твір протягом тривалого часу – від появи першого перекладу балади в середині ХІХ ст. до наших днів.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Переклади поезії Гете на українську мову завжди були предметом глибокого зацікавлення багатьох літературознавців і критиків. У полі їх зору є і балада «Mignon» («Міньйона»). Чи не найбільше уваги баладі приділено у дослідженні Н. Бондаренко: перекладам «Міньйони» у дожовтневий